

АНАЛІЗ ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано динаміку основних індикаторів фінансової стійкості економіки України за період з 2006 р. по 2011 р.; проведено порівняльний аналіз індикаторів фінансової стійкості економік України, країн Центральної і Східної Європи та країн пострадянського простору, в яких основою фінансової системи є банківський сектор. Виокремлено основні фактори фінансових ризиків, що спричиняють нестабільність та чутливість національної економіки.

Ключові слова: індикатори фінансової стійкості, фінансова стійкість, фінансові ризики, фінансова система, макропруденційний аналіз.

Вступ. В умовах загострення фінансових та економічних криз проблема стабільності фінансових систем стає першочерговою для країн як з ринковою та перехідною економікою, так і для країн, що розвиваються. Світові фінансові кризи кінця ХХ – початку ХХІ ст. стали доказом цьому, адже спричинили дестабілізацію фінансових систем та зниження економічної активності в усіх країнах. Реагуючи на такі тенденції, Світовий банк та Міжнародний валютний фонд розробили Програму оцінки фінансового сектора, що мала на меті визначення слабких та сильних сторін фінансових систем окремих країн [9, с. 2]. Слідом за тим було проведено дослідження та розроблено низку кількісних підходів для оцінки вразливості фінансових систем. Світова фінансова криза 2008 р. вказала на прогалини в оцінці фінансової стабільності економік країн світу та неефективність регулятивних та запобіжних заходів з боку керівних органів влади. Окрім того, для забезпечення стабілізації та посилення стійкості економіки країни потрібен постійний моніторинг стану фінансової системи та її основних елементів. Саме тому дослідження спрямовані на оцінку стійкості фінансової системи України, є важливими та необхідними для забезпечення виходу з фінансової кризи та уникнення несприятливих кризових явищ у майбутньому.

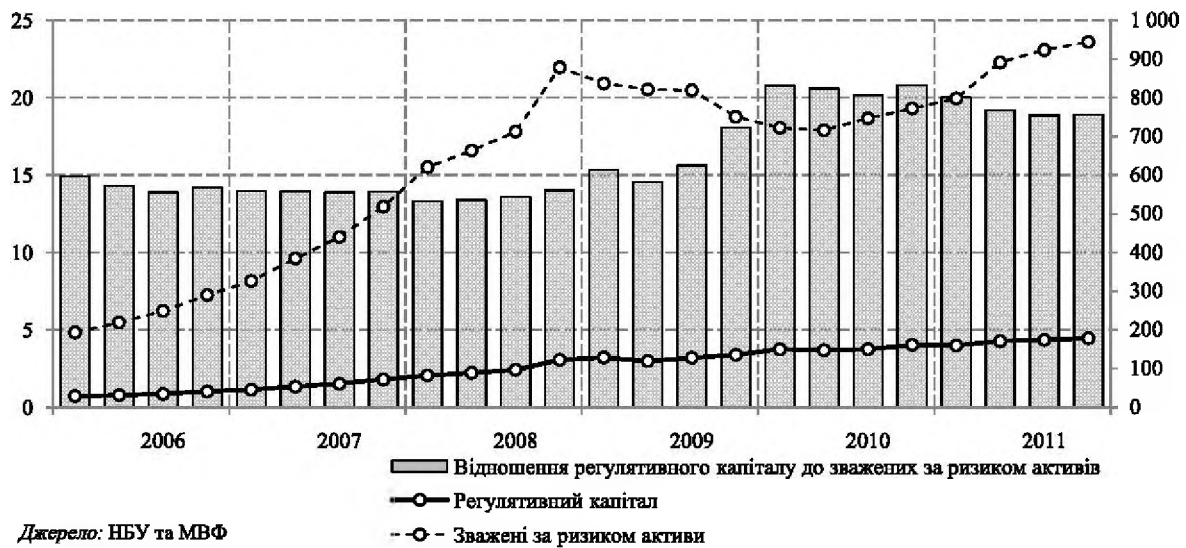
Метою дослідження є визначення основних факторів ризиків, що дестабілізують фінансову систему України. Основні завдання дослідження – проаналізувати індикатори фінансової стійкості України та порівняти їх з індикаторами окремих країн Центральної та Східної Європи та країн пострадянського простору.

Основні результати дослідження. Незважаючи на важливість проблеми, не існує загально-

прийнятого визначення поняття «фінансової стійкості». У цьому дослідженні «фінансова стійкість» розглядається як стан фінансової системи, за якого вплив несприятливих та непередбачуваних подій на систему загалом або на її окремі елементи не заважає забезпеченню виконання її основних функцій [1]. Непередбачувані та несприятливі шоки в системі, що можуть спричинити кризові явища, є причиною реалізації фінансових ризиків, з якими вона стикається. Такими ризиками традиційно є ризик ліквідності, валютний, кредитний, процентний та ринковий ризики, що чинять негативний вплив на систему загалом та її окремі елементи.

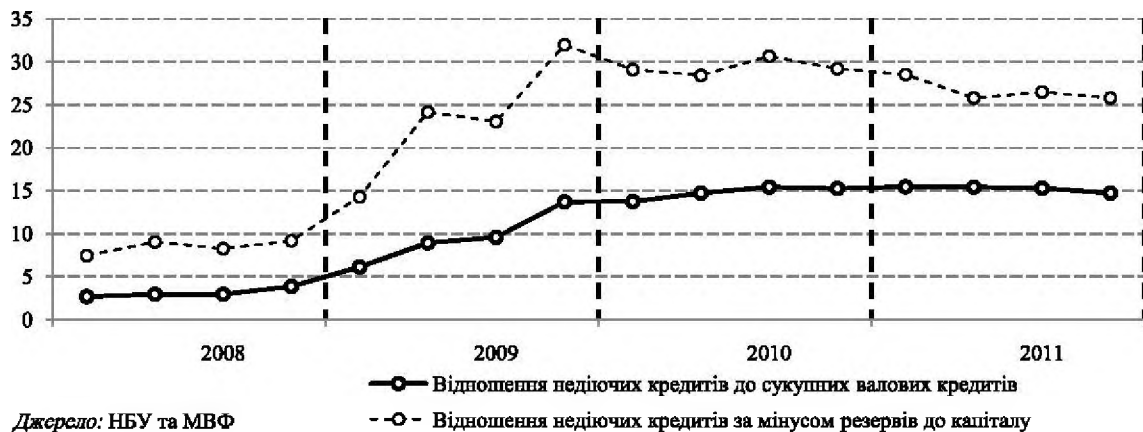
Оцінка та моніторинг сильних та слабких сторін фінансової системи отримали назву «макропруденційний аналіз», що включає основні методологічні інструменти для аналізу вразливості фінансової системи [6, с. 6]. У вересні 1999 р. МВФ підтвердив необхідність розвитку агрегованих національних показників з метою передбачення та запобігання кризовим явищам на ранніх стадіях [9, с. 2]. Загалом МВФ узгодив 40 індикаторів: 12 основних та 13 додаткових індикаторів для сектора депозитних корпорацій та 15 індикаторів для інших секторів фінансової системи [8, с. 2]. У цьому дослідженні проведено аналіз основних індикаторів фінансової стійкості сектора депозитних корпорацій, які є основою фінансової системи України.

Першим індикатором є відношення регулятивного капіталу сектора депозитних корпорацій до їх зважених за ризиком активів, що використовується для характеристики достатності та адекватності капіталу депозитних інституцій з метою визначення надійності банківського сектора та його здатності протистояти зовнішнім шокам [8, с. 48]. На рисунку 1 зображено дина-

Джерело: НБУ та МВФ

Рис. 1. Динаміка індикатора достатності капіталу (ліва шкала), регулятивного капіталу та зважених на ризик активів сектора депозитних корпорацій (права шкала, млрд грн) протягом 2006–2011 рр.

Джерело: НБУ та МВФ

Рис. 2. Динаміка індикаторів відношення недіючих кредитів за мінусом резервів до капіталу та відношення недіючих кредитів за мінусом резервів до сукупних кредитів банківського сектора протягом 2008–2011 рр.

міку показника достатності капіталу сектора депозитних інституцій за 2006–2011 рр. [2]. За два роки до фінансової кризи показник достатності капіталу постійно спадав, що було спричинено вищими темпами зростання активів банків порівняно з темпами росту регулятивного капіталу.

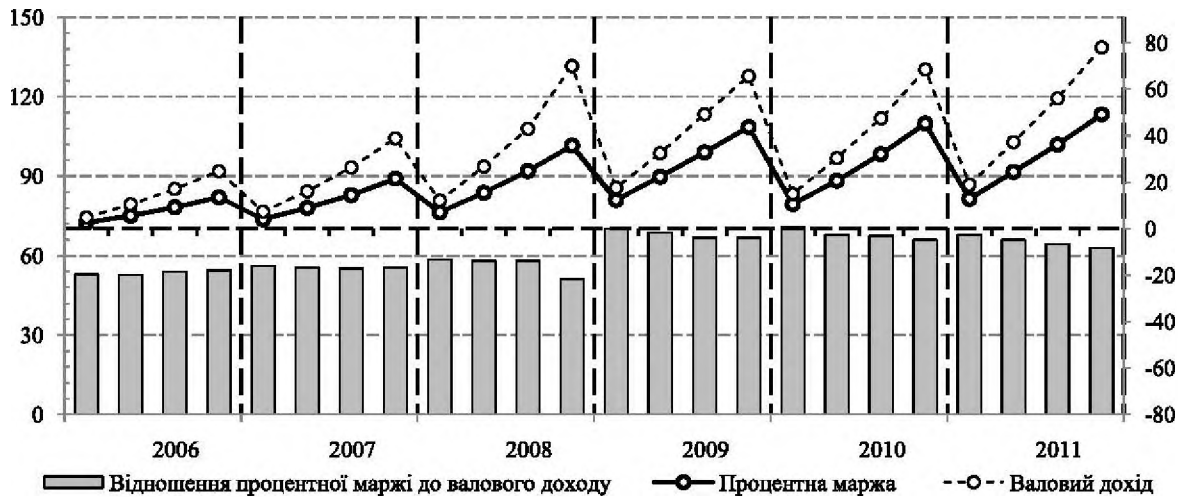
Можливість проведення активних операцій без збільшення капіталізації сектора депозитних установ зумовила зростання вразливості від ризику ліквідності, адже за умов несприятливих процесів відтоку депозитів банківські установи не здатні підтримувати рівень своїх активних операцій за рахунок власного капіталу. З кінця 2008 р. і до кінця 2010 р. індикатор достатності капіталу мав тенденцію до зростання. Високе значення показника теоретично вказує на більш стійкий стан банківського сектора, але, зважаючи на причини його збільшен-

ня після кризи, варто зазначити, що такі тенденції перешкоджають фінансовій системі виконувати свою функцію руху фінансових ресурсів між її суб'єктами.

Індикатори відношення недіючих кредитів за мінусом резервів до капіталу та відношення недіючих кредитів за мінусом резервів до сукупних кредитів банківського сектора, динаміка яких зображена на рисунку 2, призначені для визначення потенційного впливу негативно класифікованих кредитів на капітал та активи депозитних інституцій [2; 8, с. 84]. Зростання значень показників протягом 2008–2011 рр. вказує на високий кредитний ризик банківського сектора. Поведінка обох показників зумовлена зниженням платоспроможності підприємств, домогосподарств та інших секторів економіки, що втратили здатність сплачувати за зобов'язаннями.

Рис. 3. Динаміка індикатора норми прибутку депозитних корпорацій на їх активи (ліва шкала) та чистого доходу сектора депозитних корпорацій (права шкала, млрд грн) протягом 2006–2011 рр.

Джерело: НБУ та МВФ

Рис. 4. Динаміка індикатора відношення процентної маржі до валового доходу сектора депозитних корпорацій (ліва шкала), чистого процентного доходу та валового доходу (права шкала, млрд грн) протягом 2006–2011 рр.

З одного боку, це збільшує обсяг недіючих кредитів, а з другого боку, знижує капітал депозитних установ, що витрачають його резервну частку на покриття проблемних активів.

Показник норми прибутку банківських установ на їх активи розраховується для аналізу ефективності використання своїх активів депозитними корпораціями [8, с. 92]. На рисунку 3 зображено динаміку цього індикатора [2]. Цей показник чітко ілюструє проблеми в банківському секторі після кризи 2008 р., що спричинила низку проблем з прибутковістю банківських установ. Різке зниження значення індикатора зумовлено збитковістю депозитних корпорацій.

Динаміка індикатора відносної частки чистого процентного прибутку банківського сектора у його валовому доході зображена на рисунку 4 [2; 8, 94]. Значення показника протягом періо-

ду 2006–2011 рр. було стабільним. Криза 2008 р. сприяла незначному збільшенню індикатора, що вказує на те, що частка чистого процентного доходу в сукупному валовому доході збільшилась, але цей показник має тенденцію до спадання та повернення до докризового значення.

Після 2008 р. темп зростання валового доходу різко знизився, тоді як чистий процентний дохід мав стабільніші темпи приросту, що було зумовлено зміною процентних ставок. Збільшення частки чистого процентного доходу передовсім зумовлено зниженням непроцентного доходу. Таким чином, незважаючи на досить стабільну поведінку індикатора протягом визначеного періоду, варто зробити висновок, що вплив непередбачуваних та несприятливих подій кінця 2008 р. на дохідність сектора депозитних корпорацій не може бути нівельованим,

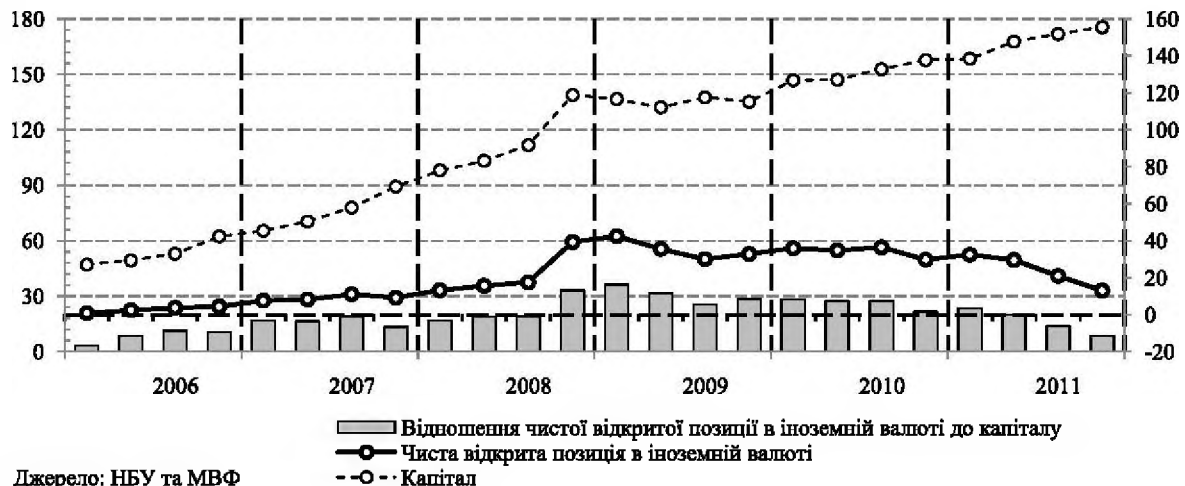

Рис. 5. Динаміка індикатора відношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу (ліва шкала), ЧВП в іноземній валюті і капітал (права шкала, млрд грн)

а процентний ризик, з яким стикаються банки при зміні процентних ставок по депозитах і кредитах, може спричинити зниження довіри населення та зменшення обсягів вкладів.

Індикатори відношення ліквідних активів до сукупних активів банківських установ та відношення ліквідних активів до сукупних короткострокових зобов'язань дають уявлення про ліквідність банківського сектора, що використовується для задоволення очікуваної та неочікуваної потреби в грошових коштах [8, с. 90]. Значення індикаторів у докризовий період постійно спадали, що загострювало потенційний негативний вплив від реалізації ризику ліквідності. З 2008 р. показники ліквідності мають стабільну поведінку, що було зумовлено зниженням темпів зростання активів банківського сектора. Такі тенденції вказують на вразливість фінансової системи до ризику ліквідності та обмежують її здатність виконувати функцію розподілу ресурсів між усіма суб'єктами фінансової системи.

Коефіцієнт відношення чистої відкритої валютної позиції до капіталу сектора депозитних корпорацій, динаміка якого зображена на рисунку 5, призначений для визначення схильності банківських установ до впливу валютного ризику на їх капітал [2; 8, с. 86]. Цей індикатор є дуже важливим в українських реаліях, адже вказує на значимість валютного ризику в секторі депозитних корпорацій. Чиста відкрита позиція вказує на перевищення обсягу активів банківського сектора в іноземній валюті порівняно з зобов'язаннями в іноземній валюті [4, с. 237].

Зростання показника в кризовий період 2008 р. вказує на загострену вразливість від

валютного ризику. Банківські установи надавали більше кредитів в іноземній валюті, що було зумовлено досить стійким курсом української гривні, а також збільшенням обсягу операцій на валютному ринку. Зі зростанням курсу гривні обсяг активів в іноземній валюті в гривневому еквіваленті збільшився. Зростання валютного курсу негативно вплинуло на проведення банківських операцій та діяльність економіки країни загалом. Такі процеси збільшили обсяг недіючих кредитів, що спричинило проблему прибутковості банківського сектора. Незважаючи на зменшення значення індикатора в 2011 р., вразливість фінансової системи від змін валютного курсу є досі проблемним питанням.

Для оцінки стабільності фінансової системи України доцільним є проведення порівняльного аналізу показників фінансової стійкості різних країн. Для аналізу було обрано країни Центральної та Східної Європи та країни пострадянського простору, основою фінансових систем яких є банківський сектор [10, с. 2]. Аналіз показників у докризовий та посткризовий період дав змогу виокремити індикатори, які вказують на чутливість фінансової системи України до окремих факторів ризику більшою мірою, ніж в інших країнах.

У таблиці 1 наведено значення найбільш проблемних індикаторів фінансової стійкості України та їх порівняння зі значеннями індикаторів Чехії, Німеччини, Греції, Угорщини, Латвії, Норвегії, Польщі, Румунії та Росії [2; 7]. Порівняно з обраними країнами, Україна має одну з найгірших ситуацій зі стабільністю фінансової системи. Зміна показника відношен-

ня регулятивного капіталу сектора депозитних корпорацій України до їх зважених за ризиком активів є найбільшою та нехарактерною для інших країн. Іншим проявом високої вразливості до кредитного ризику є високе значення індикатора відношення недіючих кредитів за мінусом резервів до капіталу банківського сектора. Якщо в 2008 р. показник був значно нижчим порівняно з іншими країнами, то вже за два роки індикатор зріс утричі. Прибутковість сектора депозитних корпорацій, що виражається значенням індикатора норми прибутку на активи, зазнала найбільш негативного впливу від кризових явищ. Тоді як Чехія, Німеччина та Норвегія за два роки покращили значення показника, банківський сектор України став збитковим.

Значення індикатора відношення ліквідних активів до сукупних активів є дуже низьким в Україні, що зумовлює вразливість до факторів ризику ліквідності. Україна за значенням індикатора знаходиться поруч з Норвегією та Польщею, тобто країнами з досить стабільними фінансовими системами, що підкріплені довірою населення. Індикатор відношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу сектора депозитних корпорацій, що вказує на вплив валютного курсу на банківський сектор, порівняно з іншими країнами є високим. Якщо обсяг активних операцій та зобов'язань в іноземній валюті врівноважені, то вплив валютного ризику є менш значним. Для України характерною є відкрита довга позиція, що виражається в переважанні ак-

тивів в іноземній валюті над зобов'язаннями. Україна, порівняно з більшістю країн, має високе значення показника, що вказує на більшу вразливість до валютного ризику.

Висновки. Аналіз динаміки індикаторів фінансової стійкості, а також порівняльний аналіз у докризовий та посткризовий періоди дає змогу зробити висновок, що фінансова система України є нестійкою до таких ризиків, як валютний, кредитний, процентний та ризику ліквідності. Кризові явища кінця 2008 р. завдали відчутно більшого негативного впливу на фінансову систему України порівняно з іншими країнами. Найпроблемнішими індикаторами є відношення регулятивного капіталу сектора депозитних корпорацій до зважених за ризиком активів, індикатори ліквідності, норми прибутку, прибутковості та відношення відкритої валютної позиції до капіталу банківського сектора.

Аналіз індикаторів фінансової стійкості в динаміці є необхідним інструментом для виявлення основних прогалин фінансової системи. Такий аналіз повинен проводитися систематично, а його результати бути легко доступними всім учасникам фінансового сектора країни. Додатково до аналізу індикаторів як частина макропруденційного аналізу необхідна побудова складних моделей із застосуванням економетричного інструментарію, системної динаміки тощо, які можуть кількісно оцінити наслідки потенційних внутрішніх та зовнішніх шоків, а також оцінити ефективність заходів, спрямованих на їх подолання.

Таблиця 1. Індикатори фінансової стійкості та їх зміна за період 2008-2010 рр. в Україні та інших країнах світу

Країни	Індикатори фінансової стійкості														
	Відношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів			Відношення недіючих кредитів за мінусом резервів до капіталу			Норма прибутку на активи			Відношення ліквідних активів до сукупних активів			Відношення чистої відкритої валютної позиції до капіталу		
	2008	2010	Δ, %	2008	2010	Δ, %	2008	2010	Δ, %	2008	2010	Δ, %	2008	2010	Δ, %
Чехія	11.6	15.3	32	12.9	25.6	99	1.1	1.3	14	25.8	29.4	14	3.9	0.4	-91
Німеччина	13.6	16.1	18	25.3	37.7	49	-0.1	0.4	481	47.5	41.1	-14	6.6	4.4	-33
Греція	10.0	12.3	23	22.6	42.0	86	0.9	0.0	-100	39.2	35.3	-10	8.2	12.4	51
Угорщина	12.3	13.9	13	15.6	49.3	216	1.2	0.0	-97	23.2	27.7	19	15.3	15.9	4
Латвія	11.0	13.9	26	12.3	98.8	704	0.2	-1.8	-911	7.1	22.3	214	8.5	8.3	-2
Норвегія	10.1	14.2	40	4.4	10.6	144	0.5	1.0	90	8.2	5.0	-39	-90.7	-54.8	40
Польща	11.2	13.9	24	8.3	12.0	44	1.5	1.0	-33	17.0	20.8	23	0.0	0.3	1104
Румунія	13.8	15.0	9	10.7	15.7	47	1.6	-0.2	-110	47.1	60.0	28	1.6	-1.4	-191
Росія	16.8	18.1	8	6.9	9.6	39	2.1	2.0	-1	27.1	29.0	7	0.8	0.6	-20
Україна	15.1	23.4	54	9.2	29.2	218	0.9	-1.4	-258	9.4	10.2	9	33.1	21.6	-35

Список літератури

1. Беленька Г. В. Стрес-тестування як метод оцінки стабільності банківської системи: етапи, методологія та світовий досвід / Г. В. Беленька // Вісник Сумського національного аграрного університету (серія «Фінанси і кредит»). – 2008. – № 2 (25). – С. 187–193.
2. Звітна форма та довідкові дані з компіляції індикаторів фінансової стійкості: статистичні дані [Електронний ресурс] // Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50772>.
3. Діагностика фінансових криз / [І. Г. Лук'яненко, В. М. Жук, О. В. Неживенко та ін.]; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». – К.: НаУКМА, 2011. – 198 с.
4. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку: підручник / Л. О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
5. Beyond ROE – How to Measure Bank Performance: appendix to the report on EU banking structures / Central European Bank. – Frankfurt am Main: Central European Bank, 2010. – 44 p.
6. Cross-Cutting Themes in Economics with Large Banking Systems / [prepared by Strategy, Policy, and Review and Monetary and Capital Markets Departments; Approved by Reza Moghadam and Jose Viñals] / International Monetary Fund: Strategy, Policy, and Review and Monetary and Capital Markets Departments. – 2010. – 34 p.
7. Financial Soundness Indicators (FSIs): statistical country-level data [Електронний ресурс] / International Monetary Fund. – Режим доступу: <http://fsi.imf.org/Default.aspx>.
8. Financial Soundness Indicators: Compilation Guide / International Monetary Fund. – Washington: IMF, 2006. – 312 p.
9. Moorhouse A. An introduction to Financial Soundness Indicators / A. Moorhouse. – Monetary & Financial Statistics, 2004. – 114 p.
10. Levine R. Bank-Based or Market-Based Financial Systems: Which is Better? / Ross Levine. – Minnesota: Finance Department Carlson School of Management University of Minnesota, 2000. – 60 p.

O. Faryna

THE ANALYSIS OF FINANCIAL SOUNDNESS INDICATORS IN UKRAINE

This article contains the analysis of the basic Financial Soundness Indicators in Ukraine for the period 2006–2011 and comparative analysis of FSI's in European and post-Soviet countries with banking-based financial systems. The main financial risk factors which cause instability and vulnerability of financial system are defined.

Keywords: financial soundness indicators, financial stability, financial risks, financial system, macroprudential analysis.

Матеріал надійшов 26.04.2013

УДК [005.31:336.7]+364.35

Шевченко О. О., Альошин В. Б.

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В НАКОПИЧУВАЛЬНІЙ ПЕНСІЙНІЙ СИСТЕМІ

У статті здійснено класифікацію ризиків накопичувальної пенсійної системи та недержавних пенсійних фондів. Обґрунтовано необхідність запровадження технологій ризик-менеджменту до роботи пенсійних фінансових установ та побудови системи державного нагляду на основі оцінки ризиків.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд, пенсійні активи, інвестиційні інструменти, інвестиційні ризики, інфляційні ризики, корпоративне управління, нагляд на основі оцінки ризиків.

Постановка проблеми. Вагомим політико-економічним наслідком глобальної фінансової кризи 2008–2009 р. для пенсійної реформи в Укра-

їні стало чергове перенесення на невизначений термін запровадження загальнообов'язкової накопичувальної системи. У кризові роки в багатьох